

dr. sc. Danko Plevnik, novinar, publicist

Očuvanje identiteta malih naroda u Europskoj uniji ima svoje povijesne i geopolitičke pretpostavke. Dugo vremena smjenjivali su se procesi njihove asimilacije i akulturacije koji su se počeli zaustavljati ili amortizirati inkulturacijom, poticanom od strane katolicizma i protestantizma. Svaki mali narod imao je svoj način opstanka, unutar ekstreme getoizacije kao načina očuvanja židovskog naslijeđa i romskog izbjegavanja teritorijalnog identiteta. Umjesto institucionalne zaštite, pojavljivali su se tek pojedinačni umjetnički interesi pisaca poput Fortisa, Goethea, Mériméa, Scota, Byrona, Puškina, Herdera za književna djela pripadnika egzotičnih balkanskih i inih naroda kao efekta romantizma i prosvjetiteljstva. Tek su se Berlinskim kongresom 1878. otpočela sustavnije štiti prava manjinskih naroda.

Nakon Prvog svjetskog rata i Versailleskog ugovora 1919. Europa je započela politički otvarati pitanje bezdržavnih naroda kao posebnih skupina i entiteta unutar velikih naroda i država. Premda je Wilsonova pobjednička alijansa imala ambiciozne težnje, afirmacija pokorenih naroda bila je ostvarena tek na primjerunastanka Poljske, Čehoslovačke, baltičkih te djelomično naroda Jugoslavije. Poslije Drugog svjetskog rata na istoku Europe gube se i te stečene nacionalne pozicije, radi okupacije i ideološkog utjecaja SSSR-a, pa dolazi i do stvaranja umjetnog identiteta Istočne Njemačke. Nakon pada Berlinskog zida i komunizma ovi se identiteti vraćaju na vlastita povijesna mjesta, a ulaskom tih zemalja u EU dolazi do jačanja njihove vlastite identitetske sigurnosti. Da se EU utemeljivao kao lonac za taljenje, dugoročno bi to značilo kraj mnogih malih naroda. EU je jedinstvena unija država u povijesti jer svoje jedinstvo zasniva na jednakopravnosti naroda, kultura i jezika. Ti principi, međutim, još potpuno ne vrijede za narode unutar naroda, odnosno za multietničke države poput Ujedinjenog Kraljevstva, Francuske i Španjolske gdje, osim u Ujedinjenom Kraljevstvu, ni demokracija nije u mogućnosti pomoći nacionalnom osamostaljenju malih, ali drevnih naroda Europe, usprkos supsidijarnim načelima EU-a i kao unije građana i regija. U starim zemljama EU-a, poput Njemačke, na dnevni red dolazi pitanje alohtonih manjina ili doseljenika iz novih zemalja EU-a, što je natjeralo najveću bavorsku stranku CSU na stav: „Tko tu želi živjeti stalno, morao bi govoriti njemački i u javnosti i u obitelji.” Njemačka je javnost srećom odbacila takav antimultikulturalni projekt CSU-a, kojim bi izgleda bilo dozvoljeno samo čitanje i knjižnice na jezicima manjina, kao jedino identitetsko sidro. Međutim, u doba globalnih individualnih ljudskih prava takve podjele manjina na autohtone i alohtone gube legitimitet. Ipak, 2015. u Austriji stupa na snagu Zakon o islamu koji

propisuje da se održavanje obreda i propovijedi u džamijama odvija isključivo na njemačkom jeziku, radi kontrole i prevencije propagiranja mržnje i regrutiranja za džihad.

Problem EU-a su još uvijek Romi, posebice u Češkoj, Slovačkoj i Mađarskoj. Bez obzira na tradiciju njihove oralne kulture, nepismenost nije saveznik u očuvanju njihova identiteta na duži rok. U Mađarskoj se pak s druge strane odvija pravi preporod židovske kulture, samo u Budimpešti postoje nekoliko sveučilišta židovskih studija, među kojim se ističe Budimpeštansko sveučilište židovskih studija u koje je 1989. vraćeno 3000 knjiga koje su u Prag odnijeli nacisti. Knjižnica u njegovom Institutu ima 25000 svezaka. Postoji i Židovska virtualna knjižnica. Međutim, uza sav taj uzlet, drastično jača i antisemitizam koji ne dovodi u pitanje židovski identitet, već suživot. Za održanje nečijeg skupnog identiteta nije dovoljno osigurati samo njegovo formiranje i financiranje, nego i multikulturnu klimu respektivne sredine.

Pored ovakve židovske želje za rekonstrukcijom njihova prošlog identiteta, postoji u EU-u i potreba dijelova etabliranih naroda za budućim identitetom. Nije jednostavno niti lako punim plućima živjeti svoje identitete. Politički izazovi nacionalnih, narodnih i manjinskih identiteta su u tome što se oni ne žele samo konzervirati i čuvati, nego širiti i razvijati pri čemu neminovno dolazi ili do dramatične kolizije interesa ili do integracije s većinskim narodom, nacionalnom državom ili blokom država. Američki teoretičar međunarodnih odnosa James Rosenau bio je svjestan proturječnosti ovakvih kretanja i miksiranja identiteta kada je ustanovio „fragmegraciju”, tj. ustvrdio da put integracije prema većim identitetima prati i fragmentacija na manje zajednice, što se pokazuje u tendencijama traženja neovisnosti Padanije, Venecije i Trsta od Italije.

Bez političkog i socijalnog očuvanja malih naroda i lokalnih entiteta ne bi bilo ni veće realne mogućnosti očuvanja njihove baštine i identiteta. Gotovo svakodnevno u svijetu umire poneki jezik, a s njim i ostaci njegovog naroda. EU bi na svom području života takve trendove htjela zaustaviti i putem knjižnica. Zavičaj je Židovu knjiga, a ne tlo, podsjećao je Emmanuel Levinas. Kao narodi knjige ne osjećaju se samo Židovi, kršćani i muslimani, jer se i sikhi i niz različitih vjernika i vjera oslanjaju na svoju temeljnu knjigu. Kineze u narod povezuje pismo, zbog toga dugo nisu dozvoljavali strancima da uče mandarinski i čitaju kineske knjige. Knjižnice zato nisu samo oaze vjerskog, nego i povijesnog, nacionalnog, kulturnog i jezičnog identiteta. Recimo, jezikom Gradišćanskih Hrvata se više ne govori u njihovom nacionalnom zavičaju u Hrvatskoj, što im s druge strane omogućuje da prošire svoj tu-bitak u Austriji, a to već generacijama čine putem nakladništva i njegovanja takve građe u knjižnicama hrvatskih župa i

Znanstvenom institutu Gradišćanskih Hrvatov. U Mjenovu (*Kroatisch Minihof*) je 1989. osnovana dvojezična Biblioteka Mlada inicijativa Mjenovo koja sakuplja knjige na gradišćanskohrvatskom književnom jeziku i njemačkom jeziku. U Pečuhu postoji Hrvatska škola Miroslava Krleža, koja organizira djecu od vrtićke do srednjoškolske dobi sa značajnom knjižnicom.

U Turskoj kao zemlji kandidatu za ulazak u EU, Kurdima je bila zabranjena upotreba kurdskog jezika do 1991., a još se ne dopušta upotreba nekih slova njihova alfabeta: q, w i x jer ne postoje u turskom jeziku, koji gubi kemalistički sekularni identitet, pa se u škole vraća osmanlijski jezik. Sve dok im se službeno niječu njihova kulturna prava u Turskoj, Kurdi će imati poteškoće oko artikuliranja i održavanja svog identiteta, zbog čega se ti problemi, kao nekada u slučaju Židova, prenose na dijasporu. Švedsko ministarstvo kulture osnovalo je Kurdsku knjižnicu u Stockholmu koja je omogućila intelektualno i društveno okupljanje Kurda u Švedskoj i EU.

Što se tiče Hrvatske prije ulaska u EU, dobar su posao u očuvanju hrvatskog identiteta napravile hrvatske katoličke župe, npr. najveća hrvatska katolička misija u svijetu u Münchenu, emigrantske političke stranke, zavičajni klubovi, udruge iseljenika, ogranci Matice hrvatske u inozemstvu, te knjižnice slavističkih seminara i lektorata po raznim europskim sveučilištima i središnje nacionalne knjižnice eurounijskih zemalja u kojima se sakuplja građa o hrvatskom jeziku, kulturi i narodu. U Njemačkoj je nakon osamostaljenja Hrvatske bila diplomatska intencija za osnivanjem dječje knjižnice na hrvatskom jeziku, koja bi podupirala učenje hrvatskog jezika među hrvatskom iseljeničkom mladeži, ali se to nije ostvarilo.

U gradskim knjižnicama većih njemačkih gradova mogu se na internacionalnim odjelima posuditi i knjige hrvatskih pisaca. Tako Stadtbibliothek iz Stuttgarta raspolaže knjigama hrvatskih autora poput Ivana Otta pisanih na hrvatskom i na njemačkom jeziku. Ottove knjige na njemačkom jeziku pojavljuju se i na stalnim izložbama Ministarstva za kulturu Baden Württemberga „Bücherbörse BW”. U toku pripreme ovog izlaganja, razmišljao sam o mogućnosti osnivanja jedne javne knjižnice za Hrvate u Njemačkoj i s tim u vezi stupio u kontakt s urednikom mjesečnika „Živa zajednica” dr. sc. Adolfom Polegubićem iz Frankfurta na Majni. Poslao mi je prijedlog koji pogađa bit stvari:

„Evo ideja, samo bi trebalo vidjeti kako stoji s njemačkim zakonima – u Njemačkoj osnovati Hrvatsku knjižnicu i čitaonicu za Zapadnu Europu, možda u Frankfurtu (nalazi se u središtu Njemačke, zračnom čvorištu, poznatom Sajmu knjiga, bankarskom središtu). Fond knjižnice bi se mogao popunjavati povećanjem s 9 obveznih primjeraka objavljenih knjiga u Hrvatskoj na 10, s tim da jedan primjerak svake objavljene knjige u Hrvatskoj ide u tu knjižnicu. Preko hrvatske knjige

u tom dijelu svijeta snažio bi se hrvatski jezik, nacionalni identitet i širila bi se istina i promidžba o Hrvatskoj i Hrvatima. Dakako da bi iza svega trebale stajati hrvatske državne i kulturne institucije, a doprinos bi zasigurno dala i Crkva. Hrvatski dušobrižnički ured u Frankfurtu bi odmah darovao svoja izdanja – više od dvadeset knjiga, a tu su i monografije hrvatskih misija, i druge vrijedne knjige koje su objavljene u Njemačkoj na hrvatskom i njemačkom jeziku, a tiču se svekolike hrvatske baštine. Vjerujem da bi se u to plemenito djelo uključio veliki broj naših ljudi u Njemačkoj, koji zasigurno posjeduju knjižni fond, a mogli bi dio toga fonda darovati spomenutoj knjižnici. Geslo – Knjigom do istine! Dakako da bi trebalo osigurati prostor, osoblje (jednu ili više) i sve što je potrebno da bi knjižnica i čitaonica funkcionirala. Ako mislite da bi ideju trebalo podržati, obavijestite osobe i institucije koje bi u tom smislu mogle nešto učiniti.”

Mislim da bi se toj ideji mogli pridružiti oni koji se u Ministarstvu kulture Republike Hrvatske bave traženjem donacija iz europskih fondova.

Knjižnice su neizmjerljivo važne za očuvanje identiteta malih i ugroženih naroda, jer iako pojedinci mogu na internetu, Facebooku ili blogu sakupljati određene materijale kao podršku očuvanju osobnog, lokalnog ili nacionalnog identiteta, sve to teško može nadići uske privatne i adhokratske domete. Nasuprot tome, javne knjižnice imaju prednost sustavnosti, verificiranja i kontinuiteta kolekcioniranja najrelevantnije identitetske baštine. Dapače, one sve stječu misiju da svojim izdavaštvom nadoknade deficit knjiga određene tematike.

Postoji i nacionalna odgovornost za sakupljanje građe o drugim narodima. Ministarstvo kulture Republike Hrvatske iniciralo je 2000. godine osnivanje središnjih knjižnica Mađara, Čeha, Slovaka, Austrijanaca, Talijana, Albanaca, Rusina, Ukrajinaca, Srba, Slovenaca i Bošnjaka u javnim knjižnicama Hrvatske. Te knjižnice u nabavi građe mahom surađuju s knjižnicama i ministarstvima kulture matičnih država. Treba naglasiti da neke nacionalne manjine poput Slovenskog doma, osnovanog 1929. imaju vlastite vrlo vrijedne knjižnice i nakladništvo. Najveću tradiciju u tome imaju 33 Zajednice Talijana u Istri od kojih se najviše ističe Knjižnica Zajednice Talijana u Puli sa 7200 svezaka.

Zavičajni odjeli gradskih knjižnica čuvaju lokalne identitete, regionalne knjižnice regionalne identitete, a nacionalne knjižnice nacionalne identitete. I ne samo to, mnoge javne knjižnice u Hrvatskoj postale su transfer za predstavljanje i upoznavanje sa susjednim narodima i naposljetku s europskim identitetom. Knjižnice su postojani kolekcionari identiteta. U tome se sastoji njihova specifična razlika prema primjerice etnografskim muzejima, lokalnim radio postajama s emisijama za nacionalne manjine te manjinskim organizacijama i udrugama čija je uloga da podupiru svakodnevnu djelatnost manjina. Tako jedna od najvećih njemačkih

fondacija Robert Bosch Stiftung od 2005. izdaje tursku beletristiku na njemačkom, uglavnom romane, eseje i autobiografije značajnih Turaka. Identiteti su i narativi. Opstojnost knjižnica u EU ovisi i o tome koliko slijede principe da moraju biti knjižnice za sve, a posebice za različite vrste manjina i na taj način odgovarati izazovima vremena i ljudi te njihovim potrebama za ispitivanjem vlastitih korijena, sklonosti i potreba. U tom smislu već postoje odjeli ili posebne zbirke za LGBT populaciju, korisnike s posebnim potrebama, na primjer za slijepe i slično. Tehnološki razvitak društva omogućuje i širenje novih sloboda. S tim u vezi značajan je i proces digitalizacije i umrežavanja knjižnica u EU, konceptualno započet Parmskom poveljom od 19. studenoga 2003., čime se omogućilo stvaranje novih bibliotekarskih odnosa i novih vrijednosti EU-a. Digitalizacija, međutim, može biti i rizičan izazov za knjižnice, na sličan način na koji je globalni distributer knjiga Amazon ugrozio knjižarsku djelatnost. Zbog toga će one opće javne biblioteke, neosposobljene da pružaju dodatne i nove usluge vjerojatno zadesiti sudbina knjižara, odnosno njihova zatvaranja. One se stoga moraju uvježbati za intenzivnije interkulturalne ponude i usluge. U Gradskoj knjižnici „Ivan Goran Kovačić” iz Karlovca od svog osnivanja 2006. nalazi se i sjedište Kulturnog društva Slovenski dom Karlovac. Knjižnicama su potrebni novi sadržaji i novi korisnici. Jer, premda je odavno u EU, u Ujedinjenom Kraljevstvu je primjerice u 2012. ugašeno više od 200 javnih knjižnica. Sličnih je slučajeva bilo i u Njemačkoj.

Javne knjižnice danas moraju postati multifunkcionalne ustanove ili će si održavanjem uskog beletrističko-lektiraškog pristupa same potkopavati egzistenciju. One bi trebale postati mjesto za permanentno održavanje multikulturalnosti, identitetskog kontakta i suživota, pogotovo u doba interneta i globalizma, kada postoje i nastojanja i tehnološki kapaciteti za održavanje vlastitog dvostrukog ili višestrukog identiteta, na primjer da se može istodobno biti Dalmatinac, Hrvat i Europljanin. Polemizirajući s britanskim filozofom Derekom Parfitom koji je isticao da „osobni identitet nije ono što je važno”, francuski filozof Paul Ricoeur je zaključio: „Ako bi moj identitet izgubio svaku važnost u svakom pogledu, ne bi li također postao nevažnim i identitet drugoga?” Identifikacijski modeli nisu statični pa ono što vrijednosno važi za pojedince, važi i za male i velike narode koji također mogu imati dvojnost u svom istodobnom identificiranju i kao naroda i kao nacije. Takvu dvojnost prati i osnivanje dvojezičnih knjižnica. Knjižnice su neprocjenjivi resursi raznovrsnih identiteta i pogodna mjesta za njihovo empatijsko i interakcijsko upoznavanje. Primjer za to je i Akademaska knjižnica Tritonia (Tritonia, Vaasan tiedekirjasto) koja u tri finska grada objedinjuje građu pet sveučilišta na finskom i švedskom jeziku, te na temelju sporazuma između Sveučilišta u Vaasai i EU-a djeluje i kao Europski dokumentacijski centar, potvrđujući time ideju EU-a kao uravnoteženog povezivanja većih i manjih naroda.